

## STIMULAREA IMPLICĂRII TINERILOR ÎN ANTREPRENORIALAT PRIN INTERMEDIUL EDUCAȚIEI ANTREPRENORIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: SITUAȚIA ACTUALĂ ȘI OPORTUNITĂȚI DE ÎMBUNĂTĂȚIRE

Alexandra NOVAC,<sup>1</sup>  
dr. în economie, conf. cercet., INCE,  
Natalia VINOGRADOVA<sup>2</sup>,  
dr. în economie, conf. cercet., INCE

Actualmente, pentru creșterea economică a țării este necesară implicarea în activitățile antreprenoriale a tinerilor, care reprezintă un grup de populație mare după cantitate, dar care, destul de frecvent, nu poate găsi un loc de muncă decent în țară și, ca urmare, tinerii devin șomeri sau pleacă în străinătate. Implicarea tinerilor în antreprenoriat în Republica Moldova poate influența pozitiv asupra creșterii bunăstării lor, îmbunătățirii oportunităților de auto-realizare, creșterii activității lor sociale, precum și asupra limitării migrației în masă a tinerilor.

În articolul dat îmbunătățirea posibilităților de implicare a tinerilor în activitățile antreprenoriale sunt examinate ca rezultat al îmbunătățirii educației antreprenoriale a tinerilor și formării competențelor antreprenoriale, în principal, în cadrul instituțiilor de învățământ profesional tehnic și superior (licențiat, masterat și doctorat). În special, educația antreprenorială joacă un rol important în formarea și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial în rândul tinerilor.

Autorii au analizat situația din Republica Moldova în baza actelor normativ-juridice, documentelor de politici de stat și a curriculelor, elaborate de universități, care reglementează sau contribuie la educația antreprenorială și formarea competențelor antreprenoriale ale tinerilor la diferite niveluri și în diferite instituții de învățământ profesional tehnic și superior. Informația mai detaliată a fost obținută în baza chestionării a 289 de elevi/studenti/masteranzi/doctoranzi, care își fac studiile în cadrul a 20 de instituții de învățământ, atât din capitală, cât și din regiunile țării.

În rezultatul generalizării și analizei tuturor materialelor au fost elaborate recomandări, orientate spre îmbunătățirea educației antreprenoriale și formarea competențelor antreprenoriale în cadrul instituțiilor de învățământ (profesional tehnic și superior) din Republica Moldova.

**Cuvinte-cheie:** Educație antreprenorială, competențe antreprenoriale, tineret, antreprenoriat, ecosistem antreprenorial în rândul tinerilor, Republica Moldova

Currently, for the economic growth of the country it is particularly necessary to involve in the entrepreneurial activities of young people, who represent a significantly large population group by quantity, but who, quite often, cannot find a decent job in the country and, as a result, become unemployed or go abroad. The involvement of young people in entrepreneurship in the Republic of Moldova can positively influence the increase of their well-being, the improvement of opportunities for self-realization, the increase of their social activity, as well as the limitation of mass migration of young people.

In this paper, the improvement of the opportunities of involving young people in entrepreneurial activities are examined as a result of improving the entrepreneurial education of young people and the training of entrepreneurial competencies, mainly in vocational and higher education institutions (bachelor, master and doctorate). In particular, entrepreneurship education plays an important role in formation and development of the youth entrepreneurship ecosystem.

<sup>1</sup> © Alexandra NOVAC, [alecsandra\\_novac@yahoo.com](mailto:alecsandra_novac@yahoo.com)

<sup>2</sup> © Natalia VINOGRADOVA, [natalia.vinogradova01@gmail.com](mailto:natalia.vinogradova01@gmail.com)

*The authors analyzed the situation in the Republic of Moldova based on legal acts and state policy documents, as well as curricula, developed by universities, which regulate or contribute to entrepreneurship education and formation of entrepreneurial competencies of youth at different levels and in different institutions of vocational and higher education. The more detailed information was obtained based on the questionnaire of 289 pupils / students / master students / doctoral students, who study in 20 educational institutions, both in the capital and in the regions of the country. As a result of the generalization and analysis of all materials, recommendations were developed, aimed at improving entrepreneurial education and formation of entrepreneurial competencies in educational institutions (vocational and higher ones) in the Republic of Moldova.*

**Key words:** *Entrepreneurship learning, entrepreneurial competencies, youth, entrepreneurship, youth entrepreneurship ecosystem, Republic of Moldova*

**JEL Classification:** L26, I23, I28

### **Introducere**

În ultimii ani în Republica Moldova s-a conturat o conștientizare din ce în ce mai mare a faptului că tinerii au un potențial enorm, care poate fi valorificat pentru ca aceștia să-și lanseze și să-și dezvolte propria lor afacere, jucând astfel un rol important în facilitarea dezvoltării economice și a creării de locuri de muncă. Implicarea tinerilor în antreprenoriat în Republica Moldova poate influența pozitiv asupra creșterii bunăstării lor, îmbunătățirii oportunităților de auto-realizare, creșterii activității lor sociale, precum și asupra limitării migrației în masă a tinerilor. În acest sens, educația antreprenorială este de importanță majoră pentru cultivarea spiritului întreprinzător și formarea competențelor specifice, contribuind la lansarea și dezvoltarea afacerilor.

Implicarea tinerilor în afaceri poate fi realizată în cadrul a două politici de stat: (1) Politica de dezvoltare a antreprenoriatului, inclusiv de susținere a IMM-urilor, înființate și gestionate de tineri; (2) Politica educațională, o parte a căreia este educația antreprenorială și formarea competențelor antreprenoriale, în special, în rândul tinerilor.

În articolul respectiv îmbunătățirea posibilităților de implicare a tinerilor în activitățile antreprenoriale sunt examinate prin prisma educației antreprenoriale și formarea competențelor antreprenoriale a tinerilor, în principal, în cadrul instituțiilor de învățământ profesional tehnic și superior.

În ultimele decenii, conceptul de educație antreprenorială este parte integrantă a conceptelor precum „ecosistemul antreprenorial pentru tineri” și „ecosistemul educațional antreprenorial”, care sunt sisteme (subsisteme) relativ independente care se formează și funcționează în cadrul ecosistemului antreprenorial general a unei regiuni sau țări (INCE, 2020; Schmitt, 2017; Bosma, 2015; Belitski și colab., 2017). Ecosistemul antreprenorial în rândul tinerilor reprezintă un ansamblu de tineri antreprenori potențiali sau existenți (cu vârsta cuprinsă între 16 și 35 de ani), organizații de susținere a antreprenorilor, instituții și procese antreprenoriale care se unesc formal și informal și reglementează productivitatea în mediul antreprenorial local (Yen Feng, 2016). Termenul „ecosistem educațional antreprenorial” se aplică atât universităților (Brush, 2014), cât și țărilor, în general (Rahim, 2015); la începutul anilor 2010, a început să fie folosit în rapoartele organizațiilor internaționale și în strategiile naționale pentru dezvoltarea educației antreprenoriale în țările europene (Youth Welsh Assembly Government, 2010).

În conformitate cu cercetările actuale și documentele de politici ale UE, *educația antreprenorială* este abordată în două moduri, în interpretare mai restrânsă și mai vastă:

- În cadrul abordării mai restrânse – se are în vedere formarea abilităților și competențelor, care au o legătură directă cu activitatea antreprenorială, prin familiarizarea cu aspectele teoretice și practice ale creării și gestionării afacerii (înregistrarea întreprinderii, obținerea licenței, plata impozitelor, încheierea contractelor, etc.).

•În cadrul abordării mai vaste – când accentul se pune pe dezvoltarea inițiativei și creativității/inovativității în realizarea oricăror genuri de activitate economică (în industrie și comerț; în căutarea unui loc de muncă; în înființarea unei afaceri, etc.), precum și în diferite domenii (politică, viața socială și familială, etc.). O abordare mai vastă, orientată spre formarea competențelor antreprenoriale, este propusă spre realizare în prezent nu doar în cadrul educației antreprenoriale, ci și a altor discipline, dezvoltând la tineri spiritul de inițiativă și de întreprinzător.

**Educația antreprenorială a tinerilor și formarea competențelor antreprenoriale în cadrul instituțiilor de învățământ la nivelul UE.** Multe dintre studii indică o importanță tot mai mare a beneficiilor educației antreprenoriale atât pentru individ, cât și pentru societate. De exemplu, în ultimii ani în contextul importanței educației antreprenoriale pentru statele europene, au fost elaborate diferite studii, având ca scop evaluarea impactului educației antreprenoriale. Astfel, potrivit studiului "Entrepreneurship Education: A road to success" (European Commission, 2015), educația antreprenorială poate avea un impact multiplu: 1) impact asupra elevilor/studentilor; 2) impact asupra instituțiilor; 3) impact asupra economiei; 4) impact asupra societății.

Dezvoltarea și promovarea educației antreprenoriale este evidențiată într-o serie de documente strategice ale UE. Una din primele referiri privind importanța educației antreprenoriale pentru Europa a fost făcută în anul 2003 prin publicarea Cărții verzi europene privind spiritul antreprenorial în Europa. La nivelul UE, aceasta a fost prima legătură politică dintre educație și formare și dezvoltarea culturii antreprenoriale și a abilităților antreprenoriale. După aceasta a urmat o serie de grupuri de experți, conferințe și documente de bune practici, inclusiv Agenda de la Oslo (2006). În premieră, Agenda de la Oslo a solicitat statelor membre să "lanseze strategii naționale pentru educația antreprenorială, cu obiective clare care să acopere toate etapele educației" (Consiliul Uniunii Europene, 2015). Agenda a subliniat că aceste strategii ar trebui să implice toate părțile interesate relevante (publice și private). În Agendă se menționează că numărul de acțiuni poate varia de la includerea antreprenoriatului în curriculumul național până la acordarea de sprijin școlilor și profesorilor. Obiectivul general ar fi "asigurarea faptului că tinerii pot dobândi [sistematic] competențe antreprenoriale la toate etapele sistemului educațional" (Consiliul Uniunii Europene, 2015).

O dovadă a importanței necesității de a sprijini dezvoltarea educației antreprenoriale este reflectarea acestui deziderat în documentele de politici ale UE privind susținerea antreprenoriatului, cum ar fi: Small Business Act pentru Europa (2008), Strategia Europa 2020 (2010), Planul de Acțiune "Antreprenoriat 2020" (2013) în care o atenție specială este acordată inclusiv subiectului dat. Educația antreprenorială are un rol semnificativ în susținerea principalelor obiective ale Strategiei Europa 2020: creșterii economice inteligente, durabile și favorabile incluziunii.

Primul dintre cele 10 principii ale Small Business Act pentru Europa (2008), care au ca scop să ghideze și să implementeze politicile IMM la nivelul UE și la nivelul statelor membre vizează "Crearea unui mediu în care antreprenorii și întreprinderile familiale să poată prospera și unde spiritul antreprenorial este recompensat". În vederea punerii în aplicare a acestui principiu, potrivit Small Business Act, statele membre au fost invitate să facă din spiritul antreprenorial un element de bază al programelor școlare, în special la nivelul învățământului secundar general, să se asigure că aceste orientări sunt luate în seamă în mod corespunzător în materialele didactice. De asemenea, potrivit documentului prenotat, statele membre sunt încurajate să "se asigure că importanța spiritului antreprenorial este luată în considerare în mod corect în formarea cadrelor didactice" (Comisia Comunităților Europene, 2008).

Planul de acțiune Antreprenoriat 2020 (2013), a identificat educația antreprenorială ca fiind una dintre cele trei domenii de intervenție imediată, menționându-se că "este indispensabil să investim în schimbarea percepției publice cu privire la antreprenori, în educația antreprenorială".

În vederea realizării sarcinii propuse, statele membre au fost invitate să ia următoarele măsuri:

- "să asigure integrarea, înainte de sfârșitul anului 2015, a competenței cheie „antreprenoriat” în programele școlare din învățământul primar, secundar, profesional, superior și din învățământul pentru adulți;

- să ofere tinerilor posibilitatea de a beneficia de cel puțin o experiență practică din sfera întreprinderilor înainte de terminarea studiilor din învățământul obligatoriu...;

- să promoveze modulele de studii antreprenoriale pentru tinerii care participă la sistemele naționale de garanții pentru tineret”.

În concluziile Consiliului din decembrie 2014, Consiliul European subliniază, că atât antreprenoriatul, cât și educația antreprenorială reprezintă priorități ale strategiei ”Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii” (Council of the European Union, 2014), menționând că ”dezvoltarea spiritului antreprenorial poate avea avantaje considerabile pentru cetățeni atât în viața profesională, cât și în viața privată a acestora” și invită statele membre ”să încurajeze dezvoltarea unei abordări coordonate privind educația în materie de antreprenoriat la nivelul întregului sistem al educației și formării” (Comisia Europeană/EACEA/EURYDICE, 2016).

Mai recent, potrivit Rezoluției Parlamentului European din 16 decembrie 2020 referitoare la o nouă strategie pentru IMM-urile europene (2020/2131(INI)) se solicită și încurajează ”lansarea inițiativelor educaționale și de perfecționare pentru femei, pentru a le ajuta să își îmbunătățească competențele antreprenoriale; integrarea competențelor antreprenoriale în primele etape ale educației” (Parlamentul European, 2020).

În prezent, educația antreprenorială se bazează pe formarea unei game largi de calități și competențe, care stau la baza caracterului și personalității antreprenorului, adică se utilizează abordarea bazată pe competențe. În statele economic dezvoltate formarea competențelor antreprenoriale este o direcție importantă a educației la diferite niveluri ale sistemului de învățământ. În țările UE de la începutul anilor 2000 se caută metode de educație a tinerilor în domeniul antreprenoriatului și dezvoltării spiritului de întreprinzător.

În cercetarea respectivă autorii vor utiliza termenul ”competență”, în principal, pentru a marca ansamblul de cunoștințe și abilități, care sunt formate în procesul educației, precum și care permit ulterior de a activa eficient, creativ și cu succes în orice domeniu de activitate.

În documentele normative oficiale ale UE competențele pentru educație, inclusiv competențele antreprenoriale, sunt reflectate din anul 2006. În anul 2006 a fost publicată Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului 2006/962/CE privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, scopul căreia a fost de a identifica și determina competențele cheie, necesare pentru ”dezvoltarea personală, cetățenie activă, incluziune socială și ocuparea unui loc de muncă în societatea cunoașterii” (European Parliament and the Council, 2006). În Recomandare sunt definite 8 competențe cheie:

1. Comunicarea în limba maternă;
2. Comunicarea în limbi străine;
3. Competența matematică și competențe de bază în științe și tehnologii;
4. Competența digitală;
5. Competența de a învăța să înveți;
6. Competențe sociale și civice;
7. Spiritul de inițiativă și antreprenoriat;
8. Conștiința și expresia culturală.

Competența antreprenorială, și anume „spiritul de inițiativă și antreprenoriat” este definită în această Recomandare ca „abilitatea de a pune ideile în practică prin creativitate, inovație și asumarea de riscuri, precum și abilitatea de a planifica și gestiona proiecte”. Aceste calități ajută persoanele în viața de zi cu zi – atât acasă, cât și în societate – pentru a înțelege esența muncii lor și a nu rata oportunitățile, fiind bază pentru deținerea mai multor cunoștințe și abilități, necesare în activitatea antreprenorială sau socială.

Pentru a defini și descrie spiritul de întreprinzător drept competență, a elabora cadrul de referință și a descrie elementele lui în profilul cunoștințelor, abilităților și atitudinilor, precum și a oferi cetățenilor europeni instrumente pentru evaluarea și dezvoltarea eficientă a acestei competențe cheie, Centrul Comun de Cercetare (Joint Research Centre (JRC)) al UE în anul 2015 a prezentat Cadrul competențelor antreprenoriale, cunoscut și ca **EntreComp** (Komarkova et al., 2015). EntreComp dezvoltă o abordare conceptuală și o înțelegere comună a ceea ce înseamnă spirit de inițiativă și antreprenoriat și învățare antreprenorială, susținând astfel dezvoltarea competențelor antreprenoriale la nivel european.

În contextul EntreComp, spiritul antreprenorial (entrepreneurship) – este atunci, când un individ utilizează oportunitățile și ideile și le transpune în valori pentru alții. Valoarea creată în acest fel poate fi financiară, culturală sau socială. Este important să se rețină faptul, că definiția propusă pune accentul principal pe **crearea valorii**, indiferent de tipul acesteia sau contextul în care este creată.

EntreComp definește spiritul antreprenorial (entrepreneurship) ca competență transversală, aplicată în toate sferele vieții: de la preocuparea privind dezvoltarea personală până la participarea activă în viața societății, intrarea pe piața muncii ca angajat sau lucrător pe cont propriu, precum și până la înființarea unei întreprinderi (culturale, sociale sau comerciale).

Acest concept se bazează pe definirea largă a antreprenoriatului (spiritului de întreprinzător), bazată pe crearea valorii culturale, sociale sau economice. Astfel, acesta cuprinde diferite tipuri de antreprenoriat, se referă la anumite persoane sau grupuri; este neutru în raport cu domeniile de activitate: orice persoană poate profita de idei și oportunități în scopul generării de valoare pentru ceilalți în orice domeniu de activitate.

**Actele legislative și documentele de politici cu referire la educația antreprenorială și formarea competențelor antreprenoriale a tinerilor în Republica Moldova.** Politicile promovate în Republica Moldova, care abordează unele aspecte cu referire la educația antreprenorială a tinerilor sunt stipulate într-un șir de acte legislative și documente de politici. Principalele printre acestea sunt următoarele:

- Codul Educației al Republicii Moldova prevede în calitate de una dintre competențele-cheie pe care le urmărește educația - *competențele antreprenoriale și spirit de inițiativă*.

- Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014–2020 „Educația-2020”. După cum se menționează în Strategie, printre problemele principale ale sistemului de educație se numără: *formarea insuficientă de abilități antreprenoriale*. La expirarea termenului Strategiei ”Educația 2020”, în scopul dezvoltării sectorului educației în contextul Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, a demarat procesul de elaborare a Strategiei de dezvoltare a educației „Educația-2030” și a Programului de implementare a acesteia. Unul dintre aspectele abordate de proiectul noii strategii ține de problema formării culturii antreprenoriale a societății noastre și în primul rând a generației tinere.

- Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii stipulează, că educația antreprenorială este orientată spre *dezvoltarea spiritului antreprenorial, care este o competență fundamentală pentru învățare pe tot parcursul vieții și este obligatorie pentru includere în programele de studii și de formare profesională la toate nivelurile*.

- Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020. Dezvoltarea capitalului uman prin promovarea competențelor și a culturii antreprenoriale a fost unul din principalele obiective prevăzute de Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020.

- Proiectul Strategiei pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală 2030 (SEIDD 2030). Printre intervențiile de politici publice propuse de proiectul SEIDD 2030 urmează a fi eliminate constrângerile și stimulată activitatea antreprenorială. În special, pentru asigurarea implementării SEIDD 2030, proiectul prevede Programul național pentru promovarea activității antreprenoriale și sporirea competitivității, ce țintește educarea culturii antreprenoriale, stimularea creării IMM-urilor și dezvoltării/creșterii competitivității acestora.

- Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020. Una din orientările strategice ale documentului vizat a ținut *crearea condițiilor pentru formarea aptitudinilor de cultură digitală generală și introducerea cursurilor obligatorii de antreprenariat*.

Sistemul de învățământ al Republicii Moldova este bazat pe curricule centrate pe competențe. Competențele antreprenoriale găsesc aplicare practică, în primul rând, în cadrul disciplinelor cu privire la economie și antreprenariat.

În prezent, în Republica Moldova educația antreprenorială este oferită, sub o diversitate de forme, la toate nivelurile de școlarizare, începând cu nivelul primar, gimnazial, liceal până la programele universitare și postuniversitare. Actualmente, cursurile de antreprenariat sunt predate în peste 10 universități din Moldova. S-a constatat că, de obicei, cursurile de antreprenariat sunt studiate la facultățile economice ale instituțiilor de învățământ superior, fiind de fapt, nimic altceva decât o parte din studiile generale de afaceri sau economice. Totodată, analiza a relevat că, la unele specialități de profil non-economic, este predată disciplina "Bazele antreprenariatului" sau alte discipline, care vizează, într-o măsură mai mare sau mai mică, domeniul studiat. În unele cazuri aceste discipline sunt oferite opțional, cum ar fi cazul Universității de Stat din Comrat, specialitățile "Inginerie și managementul în agricultură", "Agronomie" sau cazul unor facultăți ale Universității de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu". În alte cazuri, discipline care vizează educația antreprenorială sunt obligatorii pentru unele specialități, cu precădere, de inginerie și management ale Universității Tehnice din Moldova.

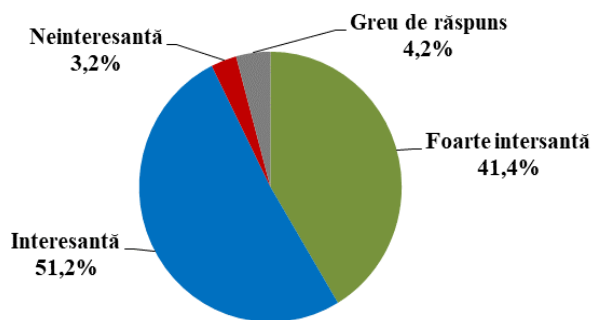
**Analiza rezultatelor chestionării tinerilor privind educația antreprenorială și formarea competențelor antreprenoriale.** În scopul evaluării cantitative a nivelului educației antreprenoriale și formării competențelor antreprenoriale ale tinerilor în cadrul diferitor niveluri ale sistemului de învățământ din Republica Moldova, a fost realizată, cu participarea autorilor, chestionarea tinerilor – în principal, studenți, masteranzi și doctoranzi (sau absolvenți) ai universităților și elevi ai instituțiilor de învățământ profesional tehnic, care au studiat disciplina cu privire la bazele antreprenariatului. În total în cadrul chestionării au participat 289 de elevi din 9 instituții de învățământ superior (universități și academii), colegii, școli profesionale. Perioada chestionării: martie – mai 2019.

**Informația generală despre disciplina/cursul cu privire la antreprenariat.** Respondenții au menționat că în cadrul instituției de învățământ în care își fac studiile există o disciplină cu privire la antreprenariat. În cadrul diferitor instituții de învățământ și la diferite niveluri ale sistemului de învățământ disciplina cu privire la antreprenariat este denumită în mod diferit. Astfel, un număr relativ mai mare de respondenți au indicat că în cadrul instituției de învățământ la care își fac studiile, se citește disciplina "Bazele antreprenariatului" (47,5% din respondenți) și disciplina "Antreprenariat și leadership" (19,4 % din respondenți). De asemenea, un număr relativ mai mic de respondenți au menționat următoarele discipline: "Management" (7% din respondenți), "Managementul micilor afaceri" (6% din respondenți), "Dreptul afacerilor" (4,9%), "Inițierea și dezvoltarea afacerii" (4,2%), "Principiile businessului" (3,9%), "Planificarea afacerilor" (3,2%), "Fundamente economice ale ramurii" (2,8%), "Microeconomia concurențială" (2,5%), "Managementul întreprinderii" (2,5%), "Managementul și finanțe avansate" (1,8%), "Economia întreprinderii" (1,4%), etc.

Majoritatea respondenților au indicat asupra obligativității studierii acestor discipline în cadrul instituțiilor lor de învățământ (90,4% din respondenți sau 253 de persoane) și doar 9,6% sau 27 de respondenți au menționat asupra caracterului opțional al acestor discipline.

Potrivit majorității respondenților (80,2%), educația antreprenorială este integrată în alte discipline studiate (economie, drept, psihologie, etc.). Doar 9,5% din numărul de respondenți au menționat că această disciplină nu este integrată în alte discipline (9,5%).

**Importanța disciplinei Bazele antreprenariatului.** Respondenții, în ansamblu, au evaluat înalt disciplina cu privire la antreprenariat (92,6%): majoritatea au indicat că disciplina este interesantă (51,2%) sau foarte interesantă (41,1%).



**Figura 1. Gradul de interes a disciplinei cu privire la antreprenoriat pentru respondenți, %**

Sursa: elaborată de autori în baza chestionarelor

Disciplina analizată, în opinia tinerilor chestionați, este "foarte utilă" pentru dezvoltarea diferitor genuri de activitate: carierei profesionale (au indicat 52% din respondenți); înființarea/dezvoltarea propriei afaceri cu angajarea personalului (49%); activitate pe cont propriu fără angajarea personalului (36%) și alte forme de auto-realizare - dezvoltarea calităților de lider, implicarea în politică etc. (39%).

Despre importanța disciplinei respective denotă, de asemenea, faptul, că 40% din respondenți au studiat bazele antreprenoriatului nu doar în cadrul instituțiilor de învățământ, ci și în cadrul altor organizații, inclusiv training-uri opționale și training-uri online.

**Utilizarea în afaceri a tehnologiilor informatice moderne și digitale în cadrul cursurilor de antreprenoriat.** În prezent la orele cu privire la antreprenoriat se acordă o atenție insuficientă problemelor, referitoare la utilizarea în afaceri a tehnologiilor informatice moderne. Această concluzie se referă, inclusiv la acele tehnologii, care sunt necesare zilnic în activitățile curente ale oricărei afaceri, în special:

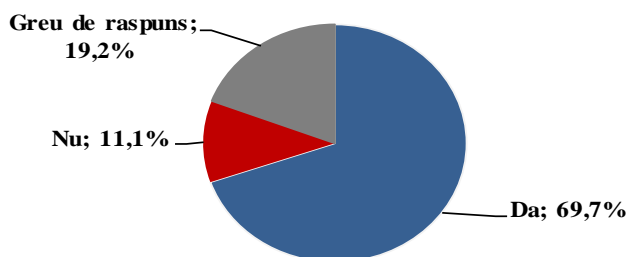
- ▶ crearea paginilor web (doar 28% din respondenți au indicat, că acestei probleme i s-a acordat atenție în cadrul sesiunilor de clasă);

- ▶ posibilitățile de vânzare electronică (circa 32% din respondenți au studiat aceste probleme);

- ▶ utilizarea rețelelor sociale pentru promovarea afacerii (au indicat puțin peste 50% din tinerii chestionați);

- ▶ 1/3 din respondenți au indicat, că posibilităților utilizării tehnologiilor informatice în afaceri absolut nu li s-a acordat atenție.

**Influența disciplinei cu privire la antreprenoriat asupra formării spiritului de întreprinzător și a competențelor antreprenoriale.** În opinia a peste 2/3 din respondenți (69,7%), disciplina cu privire la antreprenoriat a influențat asupra formării competențelor lor antreprenoriale, 11,1% consideră, că nu a influențat, 19,2% - nu au putut să răspundă (Figura 2).



**Figura 2. Influența disciplinei cu privire la antreprenoriat asupra formării competențelor antreprenoriale ale respondenților, % respondenți**

Sursa: elaborată de autori în baza chestionarelor

Majoritatea respondenților consideră, că competențele antreprenoriale vor fi utile în alte sfere de activitate, în afară de afaceri, însă în măsură diferită. În opinia respondenților, competențele antreprenoriale vor fi utile pentru ei în cea mai mare măsură în așa sferă de activitate, precum dezvoltarea calităților de lider (70,7% - „foarte utile”, 27,6% - „utile”), pe piața muncii (ca angajat) (55,5% - „foarte utile”, 40,3% - „utile”) și în activitatea socială (36,4% - „foarte utile”, 49,3% - „utile”); într-o măsură mai mică - în politică (25,0% - „foarte utile”, 44,9% - „utile”) și în familie (23,9% - „foarte utile”, 46,0% - „utile”) (Tabelul 1).

**Tabelul 1 Măsură în care competențele antreprenoriale vor fi utile în alte sfere de activitate, în afară de afaceri, % respondenți**

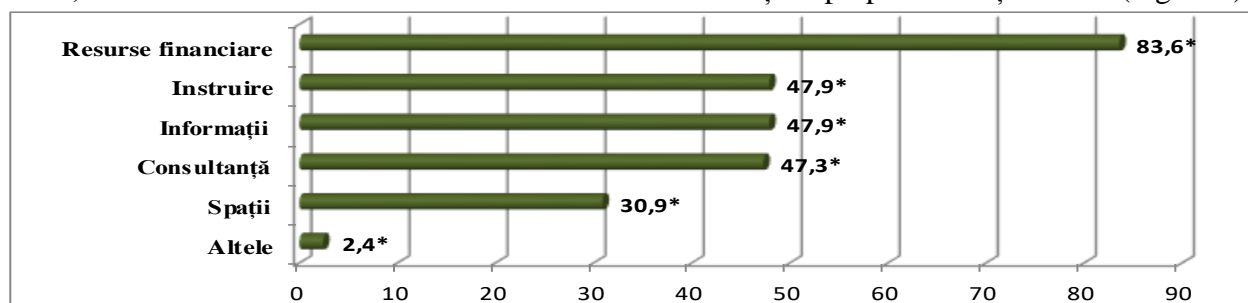
<i>Sfere de activitate</i>	<i>Foarte utile</i>	<i>Utile</i>	<i>Nu vor fi utile</i>	<i>Greu de răspuns</i>
În dezvoltarea calităților de lider	70,7	27,6	0,7	1,1
Pe piața muncii (ca angajat)	55,5	40,3	2,1	2,1
În activitatea socială	36,4	49,3	7,5	6,8
În politică	25,0	44,9	16,2	14,0
În familie	23,9	46,0	21,7	8,3

*Sursa: elaborată de autori în baza chestionarelor*

Răspunzând la întrebarea privind planurile după finalizarea studiilor, respondenții au demonstrat tendința spre auto-realizare prin inițierea/ dezvoltarea propriei afaceri cu personal angajat (37,3% din respondenți), inițierea activității pe cont propriu (32,0% din respondenți) sau prin muncă ca angajat pe specialitate (26,8% din respondenți). Cca 14 % din respondenți planifică să muncească ca angajat – în orice profesie, unde li se va oferi un salariu mare.

Mulți din cei chestionați (peste ¼) planifică după finalizarea studiilor să plece în străinătate, în special: 13,7% din respondenți planifică temporar să plece în străinătate în căutarea unui loc de muncă, iar 12,0% - să emigreze și să se stabilească cu traiul permanent peste hotare.

Marea majoritate (83,6%) a respondenților, care planifică să inițieze o afacere, consideră, că au nevoie de resurse financiare ca variantă de susținere pentru asigurarea activității pe cont propriu sau dezvoltarea carierei de afaceri. Printre alte tipuri de susținere necesare au fost, de asemenea, indicate: instruire (47,9%), informații (47,9%) și consultanță (47,3%). Aproape o treime din respondenți sesizează nevoia de spații (30,9%). E de menționat, că 2,4% din respondenți la întrebarea respectivă au ales răspunsul „Altele”, având în vedere nevoia de resurse umane sau îmbunătățirea propriei calități de lider (Figura 3).



**Figura 3. Susținerea necesară pentru asigurarea activității pe cont propriu sau dezvoltarea carierei de afaceri, % din respondenții, care planifică să inițieze o afacere**

\* - respondenții au putut alege câteva variante de răspuns

*Sursa: elaborată de autori în baza chestionarelor*

**Concluzii și propuneri**

Conceptul de educație antreprenorială este parte integrantă a conceptelor precum „ecosistemul antreprenorial pentru tineri” și „ecosistemul educațional antreprenorial”, care sunt sisteme (subsisteme)



relativ independente care se formează și funcționează în cadrul ecosistemului antreprenorial general a unei regiuni sau țări.

În țările UE educația antreprenorială se bazează pe formarea unei game largi de calități și competențe, care stau la baza caracterului și personalității antreprenorului, adică se utilizează abordarea bazată pe competențe. Sistemul de învățământ al Republicii Moldova, de asemenea, este bazat pe curricule centrate pe competențe.

Cadrul competențelor antreprenoriale (EntreComp), prezentat de Centrul Comun de Cercetare al UE în anul 2015, include 15 competențe care, luate împreună, constituie elementele constructive ale spiritului antreprenorial ca și competență pentru toți cetățenii: Identificarea posibilităților, Creativitate, Viziune, Aprecierea ideilor, Gândire etică și durabilă, Conștientizarea de sine și autoeficacitatea, Motivație și perseverență, Mobilizarea resurselor, Cunoștințele financiar-economice, Mobilizarea altor persoane, Luarea inițiativei, Planificare și gestionare, Gestionarea incertitudinilor, ambiguităților și riscurilor, Conlucrarea cu alte persoane, Învățarea din experiență.

În Republica Moldova implicarea tinerilor în afaceri poate fi realizată în cadrul a două politici de stat: (1) Politica de dezvoltare a antreprenoriatului, inclusiv de susținere a IMM-urilor, înființate și gestionate de tineri; (2) Politica educațională, o parte a căreia este educația antreprenorială și formarea competențelor antreprenoriale, în special, în rândul tinerilor. Politicile promovate în Republica Moldova, care abordează unele aspecte cu referire la educația antreprenorială a tinerilor sunt stipulate într-un șir de acte legislative și documente de politici.

Analiza rezultatelor sondajului tinerilor a arătat importanța pentru studenți a disciplinei "Bazele antreprenoriatului". Majoritatea respondenților au indicat că temele/subiectele din cadrul disciplinei cu privire la antreprenoriat sunt foarte utile, respectiv utile pentru viitoarea carieră.

Despre importanța disciplinei respective denotă, de asemenea, faptul, că 40% din respondenți au studiat bazele antreprenoriatului nu doar în cadrul instituțiilor de învățământ, ci și în cadrul altor organizații, inclusiv training-uri opționale și training-uri online.

Pentru 2/3 din respondenții, care planifică să se implice în antreprenoriat, această disciplină a influențat semnificativ asupra dorinței de a iniția o afacere. Aproape ¼ din respondenți au indicat, că profesorii i-au motivat să inițieze afacerea.

În afară de aceasta, respondenții consideră, că competențele în domeniul antreprenoriatului sunt nu doar utile, ci și interesante: majoritatea absolută a celor chestionați (peste 90%) au indicat, că disciplina este interesantă sau foarte interesantă.

Pentru peste 2/3 din respondenți disciplina cu privire la antreprenoriat a influențat asupra formării competențelor lor antreprenoriale.

*În baza studiului efectuat, au fost elaborate următoarele recomandări:*

- E necesar de a promova antreprenoriatul în rândul profesorilor. Pentru ca elevii/studenții să dobândească competențe antreprenoriale sau să devină antreprenori, profesorii înșiși trebuie să dezvolte competențe similare. Astfel, o atenție deosebită e necesar de acordat instruirii profesorilor pentru a le permite să integreze eficient educația antreprenorială în materiile pe care le predau.

- Instituțiile de învățământ ar putea fi mai active în organizarea de seminare sau conferințe în care antreprenorii-invitați ar împărtăși experiențele lor antreprenoriale cu elevii/studenții pentru a-i inspira și motiva în alegerea viitoare a carierii lor. De asemenea, comunitatea de afaceri și antreprenorii ar putea fi implicată mai activ în procesul de învățare și predare în școli/universități. Aceasta va oferi profesorilor și studenților experiențe practice reale cu spirit antreprenorial și inovativ.

- În procesul predării este important de a accentua, că în prezent utilizarea tehnologiilor informatice moderne în afaceri este nu doar utilă, ci și necesară. Unele tehnologii informatice reduc semnificativ cheltuielile de timp și mijloacele financiare (spre exemplu, achitarea impozitelor prin internet); însă alte tehnologii, spre exemplu, existența paginii web sau vânzările electronice – sunt o metodă directă de a crește numărul clienților sau a găsi parteneri.

• Nu este nevoie de a familiariza studenții cu tehnologii complicate. Spre exemplu, cu referire la crearea paginii web este suficient de a-i familiariza cu programele speciale, care permit de a elabora independent o pagină web sau de a o comanda la un preț mai mic.

### **Referințe bibliografice**

1. BELITSKI, M., HERON, K. Expanding entrepreneurship education ecosystems. In: Journal of Management Development 36(2), 2017. DOI:10.1108/JMD-06-2016-0121
2. BOSMA, N. Enhancing the Entrepreneurship Eco-System for Youth. In: Expert Meeting on Investment, Innovation and Entrepreneurship for Productive Capacity Building and Sustainable Development, 30-31 March 2015. UNCTAD, 2015.
3. BRUSH, C. G. Exploring the concept of an entrepreneurship education ecosystem. In: Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation & Economic Growth: Innovative Pathways for University Entrepreneurship in the 21<sup>st</sup> Century. Emerald. 2014. pp. 25-39.
4. COMISIA COMUNITĂȚILOR EUROPENE. Comunicarea Comisiei către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor. Gândiți mai întâi la scară mică: Prioritate pentru IMM-uri un „Small Business Act” pentru Europa. COM(2008). [online]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:52008DC0394>
5. COMISIA EUROPEANĂ/EACEA/EURYDICE. Educația antreprenorială în școlile din Europa. Raport Eurydice. Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene. 2016. [online]. <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1>
6. CONSILIUL UNIUNII EUROPENE. Concluzii ale consiliului privind antreprenoriatul în educație și formare. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (2015/C 17/02). [online]. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52015XG0120\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52015XG0120(01))
7. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. Council conclusions on entrepreneurship in education and training. Education, Youth, Culture and Sport Council meeting. Brussels, 12 December 2014. [online]. <http://www.eunec.eu/sites/www.eunec.eu/files/attachment/files/146196.pdf>
8. EUROPEAN COMMISSION. DIRECTORATE-GENERAL FOR INTERNAL MARKET, INDUSTRY, ENTREPRENEURSHIP AND SMES. Entrepreneurship Education: A road to success. A compilation of evidence on the impact of entrepreneurship education strategies and measures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. ISBN 978-92-79-44556-9. [online]. [https://ec.europa.eu/growth/content/entrepreneurship-education-road-success-0\\_en](https://ec.europa.eu/growth/content/entrepreneurship-education-road-success-0_en)
9. EUROPEAN PARLIAMENT and the COUNCIL. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC). Official Journal of the European Union. L 394/10. [online]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32006H0962>
10. INCE. Proiectul 20.80009.0807.38 „Evaluarea multidimensională și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial la nivel național și regional în vederea impulsării sectorului IMM în Republica Moldova” Raport intermediar, 2021.
11. KOMARKOVA, I., GAGLIARDI, D., CONRADS, J., COLLADO, A. Entrepreneurship Competence: An Overview of Existing Concepts, Policies and Initiatives. Report EUR 27472 EN. Joint Research Center, 2015. 162 p. [online]. [http://publications.europa.eu/resource/cellar/6e016026-77e8-11e5-86db-01aa75ed71a1.0001.01/DOC\\_1](http://publications.europa.eu/resource/cellar/6e016026-77e8-11e5-86db-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1)

12. PARLAMENTUL EUROPEAN. Rezoluția Parlamentului European din 16 decembrie 2020 referitoare la o nouă strategie pentru IMM-urile europene (2020/2131(INI)) [online] [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0359\\_RO.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0359_RO.pdf)
13. RAHIM, H. L. Entrepreneurship education in Malaysia: a critical review. In: Journal of Technology Management and Business, 2015, vol.2, no.2, pp. 18-31.
14. SCHMITT, Ch. Understanding youth entrepreneurship in light of ecosystems. In: The Conversation, 2017. [online]. <https://theconversation.com/understanding-youth-entrepreneurship-in-light-of-ecosystems-83856>
15. WELSH ASSEMBLY GOVERNMENT. Youth Entrepreneurship Strategy: Action Plan 2010-2015. 2010, 21 p. [online] <https://businesswales.gov.wales/bigideas/sites/bigideas/files/documents/YES-%20An%20Action%20Plan%20for%20Wales%202010-15%20 Eng 1.pdf>
16. YEN FENG J. Building a thriving ecosystem for young entrepreneurs in Taiwan. In: Innovations. Vol.11. №1/2, 2016. [online]. <https://innovationsjournal.net/building-a-thriving-ecosystem-for-young-entrepreneurs-in-taiwan-674704c35bb3>

*Notă: Articolul este parte componentă din cadrul următoarelor proiecte de cercetare:*

- „Evaluarea multidimensională și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial la nivel național și regional în vederea impulsivării sectorului IMM în Republica Moldova” (cu cifrul 20.80009.0807.38).
- „Armonizarea politicii de dezvoltare a IMM-urilor în Republica Moldova cu principiile ”Small Business Act” pentru Europa” (cu cifrul 15.817.06.05A.) Etapa a.2019 “Îmbunătățirea posibilităților de implicare a tinerilor în activitățile antreprenoriale în Republica Moldova”.